Bogdan BOGDANOVIČ

Nova Aleksandrija ali Stari Babilon

V času bivanja v Parizu se je o Sarajevu govorilo z grozo, z ljubeznijo, čisto malo tudi z upanjem. Najpogostejše vprašanje je bilo: Kaj, kako in kje začeti? Dvom je po zaslugi neke moje neprevidne opazke označen kot "razmišljanje nekega rezervnega kapetana ali kako preteči prvih sto metrov". Potem je ta parafraza ostala šifra za scenarij, ki ga bom poskušal razložiti.

Najprej bi veljalo z nekakšno naglo in efikasno akcijo mednarodnih sil osvoboditi oblegano in izmučeno mesto, smo potožili. Sledilo bi organiziranje začasnega bosanskega mesta- države, nemudoma postavljenega pod mednarodno zaščito. Nadaljnja usoda Sarajeva bi se vzpostavila sama. Najnujnejša fizična restrukturalizacija mesta, ki se iz stanja obsojenosti na smrt vrača k življenju, bi hkrati pomenila njegovo duhovno pobiranje. Na tem majhnem, pa vendar pomembnem delčku obolelega vzhodnoevropskega prostora bi se ponovno vzpostavile mestne norme kulturne, verske in nacionalne tolerance ... Govorilo se je, pripovedovalo, tudi o nekakšnemu "plemenitem sinkretizmu".

Mesto z nedvomno najdaljšo tradicijo skupnega življenja v tem delu sveta ima pravico do izredne vloge. Njegove formule (bolj kot ne jih že poznamo!) bi bile sprejemljive kot simbolična paradigma. Kajti če prihodnji mir ne bo mestni, če ne bo *pax urbana,* bo barbarski, bo mir zemlje in krvi povsod, tudi na asfaltu ...

Na vprašanje, na kakšen sinkretizem je tam šlo, je skoraj slučajno priletel odgovor: recimo na sinkretizem "aleksandrijskega tipa".

Mogoče se je primerjava z Aleksandrijo vsilila tudi zaradi požgane sarajevske knjižnice. Mogoče pa ime helenističnega mesta, ki je samo po sebi nepremagljiva metafora, odpira možnosti za povzeto oznako marsičesa, kar bi sicer zahtevalo dolga in ovinkasta pojasnila. Tako ali drugače - v naših nadaljnjih razgovorili o prihodnosti - o svobodnem Sarajevu - se je govorilo kot o vzhodnoevropski, pa tudi evropski Novi Aleksandriji.

Slika prekrasnega mesta je migotala pred nami. Bolj natančno, mislili smo na duhovno krasnoto. Svetlikali so se obrisi in vrhovi mnogih znanj in naukov, mnogih večplastnih modrosti. Sarajevo se je v domišliji sobesednikov postopoma spreminjalo v nekakšno idealno mesto v nepregledni mori umazanij te vojne, v Mesto neobolelih, v mesto, ki ga ni zajel aids nacionalizma. Zamišljali smo ga kot mesto-pribežišče mnogih pregnanih in pobeglih, užaljenih in zgroženih, tistih, ki še zmeraj znajo po malem tudi misliti, pa jih najbrž zaradi tega staromodno imenujejo intelektualci ali svobodni intelektualci. V Novi Aleksandriji bi mogoče našli svoje mesto pod soncem. Njihova beseda bi v slavo Besede, ki se še ni odpovedala božanski pravici do smisla, gotovo izzvenela heretično. Ali bi sploh lahko drugače bilo?

Nato je prišel trenutek, ko je bilo potrebno naše gostitelje počasi brez samovšečnosti spomniti, kako je država Bosna nekoč v zgodovini Evrope bila *refugium haeretoricum.* Večkrat je širokogrudno dajala zatočišče verskim nekonformistom. Z vzhoda jih je preganjal in jim rezal jezike veliki župan Štefan Nemanja, z zahoda pa so nekaj kasneje, zlasti iz Italije, prihajali pobegli patareni in katari. Eni in drugi in tretji so opirali svoje nauke na davne gnostične spomine, tako da je tudi to najbrž bil razlog, da se z igro asociacij Sarajevo še enkrat poveže z Aleksandrijo.

Sarajevo Aleksandrija Babilon

Predmet prispevka je nesmiselno uničevanje mesta Sarajeva. Avtor prispevka v prispodobi ponuja vizijo novega mesta, ki naj bi udejanjalo sinkretične, simbolne paradigme razumevanja mest. Ostro zavrača sedaj veljavni neurbani, barbarski način ograjevanja in omejevanja prostora ter arhaična, preživeta in despotska razmišljanja zavojevalcev.

Bogdan Bogdanovič
New Alexandria or Old Babylon

Sarajevo Alexandria Babylon

The article deals with the nonsensical destniction of the city of Sarajevo. The author presents a metaphorical" vision of a new city which would materialise a sincretic, symbolic paradigm of understariding. The author rejects the present unurban, barbaric method of enclosing space and the archaic, outdated and despotic ideas of the conquerers.

No, da ne bi večno hodili po blodnjaku sanj in da bi sanjskim prikaznim dodali tudi malo vsakdanje "pečenke" (1), smo pogosto opozarjali, da Nova Aleksandrija svoje vloge ne bo mogla odigrati brez velike, močne, premogočne in resnicoljubne televizije, ki bi pokrila celoten prostor vseh jugodržavic. Kajti, *pax urbana* se pod nobenim pogojem ne bo mogla vzpostaviti in obdržati brez korenite denacifikacije in detribalizacije. Ne enega ne drugega pa ne bo brez reedukacije. In že spet smo pri televiziji. Ta umazana vojna bo, tudi če se jo nekako z diplomatskimi in političnimi sredstvi potlači in umiri, ostala v glavah ljudi in bo tamkaj tlela, dokler se nekoč ponovno ne vžge.

Omenjanje televizije je v razgovore prinašalo resnično stvarnost, pa tudi navidezno stvarnost, ki jo blagovoljno ponuja beograjska televizija. Potemtakem so se odpirala tudi druga vprašanja, turobna, temačna, temna, zastrašujoča. Naše prijatelje je na primer zanimalo, ali mi sami znamo vsaj do neke mere nakazati od kod tolikšni protimestni nagoni vtkani v osnovne motorje te vojne. Od kod ta skoraj paradna semiologija destrukcije? Najbrž so imeli pred očmi tisto nerazumljivo razstavo o zatiranju Vukovarja, ki se je pred letom ali dvema tako sramotno bahala z grozodejstvi rušenja tega mesta. Ali ni mogoče iz takih manifestacij, so vprašali, slutiti neke vrste eksplicitni program? Ali pa je morda motive treba iskati v nekakšni bolestni ideološki usedlini, podobni polpotovskim eksperimentom?

Vprašanje je bilo malo preveč evropeizirano, preveč racionalizirano, mi, na uradnem obisku, pa smo potrebovali precej patriotske cenzure, da se vzdržimo, da ne bi stvari pojasnili bolj preprosto in bolj slikovito. Danes in tukaj ni razlogov za prizanašanje tistim, katerim ni potrebno prizanašati. Mi poznamo in prepoznamo ta tip človeka-rušitelja. Poznamo ga, lahko rečem, od spredaj in od zadaj in iz profila: to je surova, silovita in amoralna pojava. To je značilen predstavnik tal in krvi, ki bi podrl vsa mesta sveta samo zato, da premakne meje in zajame malo večjo gmajno.

Žal smo se morali vzdržati tudi nekega težjega priznanja. Med nami tukaj ni skrivnost, da so tudi intelektualci prispevali k uničevanju mestnih kodov in navsezadnje tudi s tem pomagali rušiti mesta. Saj vemo: tudi intelektualec se včasih pojavlja kot ljubimec tal in, se bojim, tudi kot ljubitelj krvi... Ali ste opazili, kako se pri enem od naših čaščenih pisateljev celo najvišje ljubezensko dejanje vedno dogaja nekako v brazdi!? Kakšen pozdrav podzemskim božanstvom tal in plodnosti in kakšna omamna figura književnega erotizma! In kje je tu Tolstoj? Predstavljajte si Ano Karenjino, kako se valja po kuruzi! Predstavljajte si to!

Ritual brazde je na neki način obrnjen ritual destrukcije. Površne simbolne analize morda kažejo na to. V našem primeru se navkljub formalnim analizam mehanizma popolnoma dopolnjujeta. Ali je etnična vojna predvsem vojna brazde, pa je kot taka samo izgovor, skorajda alibi za podiranje mest, ali pa je podiranje mest samo cinična tehnologija etničnega čiščenja? Vsaj kar zadeva posledice je tako rekoč vseeno.

Tako obleganje Sarajeva kot Karadžičeva nacionalna retorika, s katero ga opravičuje, kažeta na enotnost pobud. Napadi na Sarajevo nimajo za cilj le porušenja mesta, *da ubiju grad u njemu* in da ga kaznujejo za bivši duh tolerance in kozmopolitizma, temveč da ga z rušenjem preporodijo in etnično očistijo.

Crtež je iz godine 1960, jedna moja onovremena čudljiva igrarija. Zabavljao sam se da od mnogih gradova koje sam video, koje sam video ili ih uopšte nisam video, i od gradskih delova, i čuvenih gradevina gradim svoje sopstvene "esencijalne gradove". Ovaj je, sasvim slučajno, dobio inverznu, ogledalsku topografiju Beograda i okičen je i sa nekoliko spomenika koje još nišam sagradio ali sam ludo želeo da ih jednom sagradim...

Karadžić predlaga, kakor veste, da se Sarajevo razdeli na etnične celote, ki nikdar niso bile niti celote, kaj šele etnične. Sedaj to tudi izvaja ob obilju krvi in srhljivem trpljenju ljudi. Poskuša nasilno zbrati, zakrpati in ograditi prostorsko-etnične entitete ... Lepo, lepše biti ne more... Tako sestopi človek v mesto, sestopi gorjanec z višav Žabljaka, enkrat "satir iliti divlji čovik"(2), pa prične mesto meriti, zakoličevati, pregrajevati, žagati, ... kot da ga je podedoval od očeta, pa seka in seka in mesari. Vse to počenja v našem imenu, v mojem imenu, pa tudi vašem, na račun Beograda in srbskega naroda.
Ali Dobrica Ćosić, pokrovitelj in seveda spodbujevalec Karadžićev, ne vidi, da bo v posmeh celega sveta brezumno kosanje Sarajeva ostalo še ena temačna "srbska formula" v zgodovini sodobne civilizacije? Ali ta mesarska rapsodija vsebuje morda tudi nekatere njegove, Ćosićeve osebne račune z mestom, z mestnim okoljem, mestnimi ljudmi in mestnimi peripetijami? Preprosto, stresa me, ko moram premišljevati o tem ...

No ja, stresa me tudi, ko se spomnim, da je bil ritual posvetitve in zavzemanja ozemlja (v urbanologiji se enači z rituali temeljenja) odigran v Sarajevu že lani spomladi. Na barikadah so bili žreci bodočega etnično očiščenega mesta in na obrazih so imeli nogavice - najbrž kot najvišji znak nadduhovniškega dostojanstva. Igra je bila na začetku videti naivna, zidovi pa so bili sprva le simbolni in nevidni. Tudi takšni so bili od začetka nedotakljivi, *Pres sacra,* in vsako nepooblaščeno prečkanje začrtanih meja je bilo treba plačati z življenjem, takoj, na mestu samem. Kdor se spomni legende o Romulu in Remu, bo razumel skrb vzbujajoče regresivne značilnosti te predstave, odigrane za široke bosanskosrbske mase. Spodobilo se je povabiti jih k odobravanju vzvišenega dejanja.

Zidovi so danes pomalem že vidni. Označujejo jih ognjene zavese. Nekega dne, če vrhovni žrec, po svoje, mesto le razdeli, bodo iz zemlje pognale prave, masivne, betonske pregrade s stolpi in opazovalnicami, reflektorji, visokonapetostnimi vodi, z neizbežnimi videokamerami in vsemi mogočimi drugimi domislicami, znanimi iz najboljših časov berlinskega zidu. Vendar bi namesto enega berlinskega tukaj imeli najmanj pet, šest sarajevskih.

Ne glede na neizbežne tehnične pridobitve, ki bi jih vsilil sam paranoidni značaj zamisli o razdelitvi mesta, bi vse ostalo lahko razumeli kot nadaljnji proizvod neke zelo morbidne urbanološke regresije. Vendar se ni mogoče upreti ironiji v tem, da fantazme nekega psihiatra pripadajo svetu popolnoma pozabljenih, zelo arhaičnih slik iz časov orientalnih despotij, ko še ni bilo grškega Polisa, Aleksandrije pa še manj. In tako nam je namesto Nove Aleksandrije ponudil Stari Babilon. Namesto mesta "plemenitega sinkretizma", v katerem bi se kulture, vere in tudi jeziki srečevali in prežemali na vsakem koraku, na vsakem trgu, v vsaki ulici in pri vsakem srečanju, nam pod nos moli mesto, pregrajeno na četrti - kazamate, takšne, ki so v starem Babilonu delile siromake po etnijah, jezikih, kultih, barvi kože ...

Rad bi kar najbolje prikazal videz tega nesrečnega babilonskega Sarajeva. S pomočjo Pierra Lotija vam ponujam v doživetje eno samo karadžičevsko-sarajevsko noč ...

Pred odhodom iz Isfahana. starodavnega mesta tedanje Perzije, se je Loti želel še enkrat ponoči sprehoditi po mestu. Vendar je ta podvig moral dovoliti princ. Dovoljenje je dobil, tudi oboroženo spremstvo, pa vendar ni šlo gladko. Ob mraku so ob škripanju in šklepetu zapirali okovana vrata, obzidane četrti pa so tonile v temo in tišino. Iz teh dobesedno čez noč ugrabljenih delov mesta se ni dalo uiti, iz enega sektorja ni bilo mogoče prestopiti v drugega, niti v najbližjo soseščino ne. Do zob oboroženi stražniki so se v neslišnih obuvalih, smukali ob zidovih. Loti - čeprav je imel dovoljenje z najvišjega mesta in zelo prepričljive spremljevalce -je izgubil celo noč tavajoč od enih zaklenjenih vrat do drugih. Preplašeni čuvaji so v strahu mencali, se izgovarjali, opravičevali, izmikali in si, brez poprejšnjega obilnega prepričevanja. brez vpitja in groženj ter udarcev z bičem po okovanih vratih sije le redko kdo upal odškriniti svojih vrat... Končno, vsakdo na drugi strani zidu je lahko bil tudi potencialni morilec...

Prepričan sem, da so se naši gostitelji razveselili ob spoznanju, da nam je Loti pomagal pri tolmačenju urbano-političnih zamisli nekega psihiatra omajane pameti. Razumeli niso edinole tega, od kod toliko zaostalega orientalizma v sanjah nekega tudi že, v svetu znanega borca proti Turkom in poturčencem... Oni tega niso razumeli, mi pa jim tega nismo znali pojasniti.

Domišljija ali, bolje rečeno, arhetipska čorba dr. Radovana Karadžića spominja na "orientalizem" slikarjev psihotikov. Tako kot oni tudi on iz svojega razvnetega spomina jemlje nekaj, česar nikdar ni mogel niti videti niti sprejeti. Dvomim, da je kdaj videl načrt Starega Babilona in njegovih notranjih zidov, pa vendar tako kot njegovi pacienti brez pomislekov izrisuje našpičena vrata in pilone, zijoče pa zazidane stene mrtvih mest, spodkopane, podzidane, okrvavljene stolpe babilonske. Pred urbano-politično fresko tega in takšnega njegovega Sarajeva, razkosanega in pokopanega med orjaškimi zidovi, čutimo enako obliko nelagodja kot pred slikami obolelih tvorcev izgubljenih svetov. Tudi to je dovolj velik, prevelik razlog za strah.

Člani beograjskega kroga morda niti ne bodo mogli veliko prispevati rojstvu nekega novega aleksandrijskega Sarajeva. Mogoče gre, v resnici samo za mojo čudaško utopijsko skico. Vendar bo Sarajevu v veliko pomoč, če - dokler je še čas - ustavimo mračne ideje o razkosavanju živega mesta in o njegovem spreminjanju v babilonsko grobnico.

Pozor - ne gre za utopijo!

Prof. Bogdan Bogdanovič, arhitekt, Beograd, Srbija

Opombi:

[1] "E, ja sam vol'o sablje i kopija, a sin mi jarca pečenog!" Dura Jakšič (1832-1878) ... Aluzija na običajna nasprotja med romantičnimi sanjami in trivialnimi željami.

[2] Naslov pesmi Matije Antuna Reljkovica (1732-1798).

Prevedel: Ivan Stanič
(originalno besedilo na str. 113)